

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота
(магістра)

з теми: «ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ
ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТАНІВ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ»

Виконав: студент 2 курсу
Ps2-M24z групи
спеціальності 053 Психологія
Кулігін Андрій Миколайович

Керівник:
Панчук Наталія Петрівна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної
психології

Рецензент:
Мельник Жанна Василівна
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри соціальної роботи

м. Кам'янець-Подільський, 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ ПТСР ТА РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ БОЙОВИХ ДІЙ.....	09
1.1. Посттравматичний стресовий розлад: сучасні підходи до розуміння і діагностики.....	09
1.2. Розлади адаптації: визначення, класифікація та психологічні особливості.....	15
1.3. Особливості психотравмуючих факторів бойових дій та їхній вплив на військовослужбовців.....	21
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПТСР ТА РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ БОЙОВИХ ДІЙ.....	29
2.1. Методологічні засади та організація дослідження.....	29
2.2. Аналіз та інтерпретація емпіричних даних.....	36
Висновки до другого розділу.....	48
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ПТСР ТА РОЗЛАДІВ АДАПТАЦІЇ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	51
3.1. Аналіз програм психологічної допомоги військовослужбовцям із ПТСР та розладами адаптації.....	51
3.2. Рекомендації щодо проведення діагностики, психокорекції та профілактики.....	59
Висновки до третього розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	80

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

ПФС – психофізіологічний стан

ПТСР – посттравматичний стресовий розлад

DSM-V – Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition

(«Діагностичний і статистичний посібник із психічних розладів, п'яте видання»)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає в зростаючій кількості військовослужбовців, які зазнають психотравмуючих впливів унаслідок бойових дій. В умовах сучасної війни в Україні проблема діагностики та лікування ПТСР і розладів адаптації стає надважливою. Недостатність ефективних методик виявлення цих станів на ранніх етапах ускладнює їх корекцію, що негативно впливає на психічне здоров'я військовослужбовців. Дослідження цієї проблематики має не лише теоретичне, але й практичне значення для вдосконалення системи психологічної допомоги. Розробка рекомендацій з профілактики та лікування може сприяти поліпшенню якості життя та соціальної адаптації постраждалих.

Дослідженням проблеми посттравматичного стресового розладу та розладів адаптації у військовослужбовців займалися такі науковці, як Асєєва Ю., Аймедов К., Яцишина А., Бакурідзе Н., Овсяннікова Я., Кердивар В., Возніцина К., Олійник О., Горшков О., Баранов І., Домініченко Я., Колодязна А., Власенко Ю., Дичко О., Склярєнко О., Радецька Л., Петрєченко С., Підлісний Ю., Чорна В., Прокоф'єва Л., Прудка Л., Пасько О., Усик Д., Чабан О., Хаустова О., Омелянович В., Черненко І.

Науковці вивчали вплив бойового стресу на розвиток ПТСР, методи психологічної підтримки військовослужбовців, ефективність терапії нейрофідбеком, особливості клінічної діагностики розладу з психотичними симптомами, а також сучасні програми реабілітації та адаптації. Зокрема, Аймедов К. та Яцишина А. розглядали специфіку впливу бойових дій на розвиток ПТСР. Возніцина К., і Олійник О. аналізували ефективність нейрофідбек-терапії серед українських військових, а Горшков О. та Баранов І. акцентували увагу на психотичних проявах у ПТСР. Результати цих досліджень підкреслюють прогалини в діагностиці та лікуванні, що потребують подальшого вивчення. Існує необхідність розробки нових підходів, які враховують особливості бойових травм та індивідуальні потреби військовослужбовців.

Об'єкт дослідження – психологічний стан військовослужбовців після участі у бойових діях.

Предметом даного дослідження виступають особливості виявлення та оцінювання посттравматичного стресового розладу й розладів адаптації серед військовослужбовців, що брали участь у бойових діях.

Гіпотеза дослідження. Передбачається, що посттравматичний стресовий розлад та розлади адаптації у військовослужбовців після участі у бойових діях мають специфічні психологічні особливості, зумовлені інтенсивністю та тривалістю бойових травмуючих подій, рівнем соціальної підтримки та індивідуальними ресурсами особистості.

Метою дослідження є визначення психологічних характеристик проявів посттравматичного стресового розладу та розладів адаптації у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях; розроблення практичних рекомендацій щодо їх виявлення, профілактики та психокорекційної підтримки.

Для реалізації поставленої мети було визначено такі основні **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз наукових підходів до трактування та діагностування посттравматичного стресового розладу (ПТСР).
2. Розглянути класифікацію та висвітлити психологічні характеристики розладів адаптації.
3. Дослідити основні стресогенні чинники бойових дій та їх вплив на психічний і емоційний стан військовослужбовців.
4. Виявити особливості ПТСР та розладів адаптації у діючих військовослужбовців та ветеранів.
5. Розробити рекомендації для профілактики та психокорекції ПТСР і розладів адаптації у військовослужбовців.

Методи дослідження. Залежно від мети та завдань у роботі застосовано комплекс теоретичних і емпіричних методів дослідження. До *теоретичних методів* дослідження було віднесено аналіз і узагальнення наукових праць; систематизацію наукових підходів до вивчення та діагностики ПТСР і порушень адаптаційних процесів, а також класифікацію сучасних методів психодіагностики. *Емпіричні методи* передбачали проведення анкетування, спостереження, інтерв'ю

і використання методик: короткої шкали тривоги, депресії та ПТСР; методики шкалової самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна; авторської Анкети розладів адаптації. Обробка даних здійснювалася із використанням *методів математичної статистики*, зокрема аналізу даних у програмному середовищі SPSS та розрахунку коефіцієнта кореляції Пірсона.

Наукова новизна отриманих результатів. Уточнено теоретичні засади розуміння ПТСР та розладів адаптації у військовослужбовців. Встановлено психотравмуючі чинники проявів ПТСР у військових. Визначено психологічні особливості проявів ПТСР та розладів адаптації у військовослужбовців. Емпірично підтверджено взаємозв'язок між інтенсивністю бойових дій і рівнем вираженості симптомів ПТСР та адаптаційних розладів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Теоретичне значення. Отримані результати поглиблюють розуміння психологічних механізмів виникнення та розвитку ПТСР і розладів адаптації у військовослужбовців. Уточнено роль бойового стресу як провідного психотравмуючого чинника.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання в системі психологічної підтримки та реабілітації військовослужбовців. Розроблений комплекс діагностичних методик може бути впроваджений у діяльність практичних психологів та фахівців військових психологічних підрозділів для виявлення і корекції проявів ПТСР та порушень адаптації. Отримані результати можуть бути використані у навчальній підготовці майбутніх психологів, у тренінгах психологічної стійкості.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, підходи та висновки наукової роботи були обговорені на засіданнях кафедри загальної та практичної психології. Матеріали дослідження пройшли апробацію під час участі у наукових і науково-практичних заходах: на XXI Міжнародній науково-практичній конференції «Методологія сучасних наукових досліджень» (м. Харків, 2025 р.), на науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2024 році (м. Кам'янець-Подільський, 2025 р.), на Міжнародній конференції «Глобальні

виклики та стратегічний розвиток науки, освіти, економіки і держави» (м. Бостон, США, 2025 р.).

Публікації: результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи висвітлено в публікаціях:

1.Панчук Н., Кулігін А. Аналіз сучасних підходів до розуміння та діагностики посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців *Методологія сучасних наукових досліджень: збірник наукових праць учасників XXI Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 березня 2025 р., м. Харків) / за заг. ред. К. Юр'євої. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2025. С. 69–74.*

2.Панчук Н. П., Кулігін А. М. Психологічна допомога військовослужбовцям із ПТСР та розладами адаптації: огляд діючих програм. International Scientific and Practical Conference “*Global Challenges and Strategic Development of Science, Education, Economy, and State*”: Conference Proceedings (Boston, USA, September 12, 2025). Boston, USA: Golden Quill Publishing, 2025. 71 pages. P.40-44.
<https://www.economics.in.ua/2025/09/12.html>

Структура кваліфікаційної роботи. Магістерська кваліфікаційна робота має стандартну структуру, що складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст подано на 71 сторінці друкованого тексту. У роботі представлено 7 таблиць і 5 рисунків. Список використаних джерел налічує 60 найменувань.

включають емоційну лабільність, низьку стресостійкість та труднощі адаптації до нових умов. Розуміння цих чинників сприяє ефективній діагностиці, індивідуалізованій терапії та профілактиці розладів адаптації.

3. Постійна присутність небезпеки під час бойових дій призводить до формування у військовослужбовців станів підвищеної тривожності, страху та посттравматичного стресового розладу (ПТСР), що негативно позначається на їхніх когнітивних процесах і емоційній врівноваженості. Втрата товаришів по службі спричиняє глибокі психологічні травми, депресивні стани та почуття провини, що знижує бойовий дух і моральну стійкість особового складу. Надмірні фізичні навантаження, нестача сну та дія екстремальних умов ведуть до виснаження організму та розвитку психофізіологічних порушень. Тривалий стресовий вплив викликає емоційне вигорання, що може проявлятися у вигляді агресивності, апатії та труднощів у налагодженні міжособистісних відносин у колективі. Після повернення з фронту військові часто стикаються з соціальною ізоляцією, що ускладнює їхню адаптацію до мирного життя, провокує депресивні стани та проблеми у спілкуванні з оточенням. Тому необхідною умовою успішної реінтеграції є проведення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на психологічне відновлення, відновлення соціальних зв'язків і стабілізацію емоційного стану.

4. Емпіричне дослідження здійснювалося на базі Центру психологічної допомоги та охопило 30 військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. Для збору емпіричних даних використовувався комплекс психодіагностичних методик, зокрема Коротка шкала тривоги, депресії та ПТСР, Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану (у модифікації О. М. Кокуна) та авторська анкета для виявлення труднощів адаптації.

Опитування проводилося у формі індивідуальних бесід та письмового анкетування, що дозволило поєднати кількісні показники з якісними характеристиками емоційного стану учасників. Для статистичного аналізу результатів застосовувалися методи математичної обробки даних із використанням програмного забезпечення SPSS. Зокрема, було розраховано коефіцієнти кореляції

Пірсона для визначення напрямку та сили взаємозв'язку між показниками тривожності, депресії, ПТСР і рівнем адаптаційних труднощів.

Результати аналізу засвідчили тісний взаємозв'язок між цими змінними, що підтверджує доцільність комплексного підходу до оцінювання психоемоційного стану військовослужбовців та обґрунтовує необхідність інтеграції психодіагностики з психокорекційними заходами.

5. Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що 33% опитаних військовослужбовців продемонстрували низький рівень проявів тривоги, депресії та ПТСР, 40% — середній рівень, а 27% — високий, що вказує на наявність виражених психоемоційних труднощів. За даними Методики шкалової самооцінки психофізіологічного стану О. М. Кокуна, 27% респондентів мали низькі показники, 27% — середні, а 13% — високі, що свідчить про нерівномірність рівня адаптаційних ресурсів серед учасників. Відповідно до авторської Анкети розладів адаптації, 40% опитаних характеризуються високим рівнем порушень адаптації, 27% — середнім, тоді як 33% не продемонстрували суттєвих проблем у пристосуванні до мирного життя. Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність сильних позитивних зв'язків між усіма застосованими методиками, що свідчить про взаємозалежність рівнів тривоги, депресії, ПТСР і труднощів адаптації. Отримані результати підкреслюють необхідність комплексних психокорекційних заходів, спрямованих на зниження стресових розладів і підтримку процесу адаптації військовослужбовців після бойових дій.

6. За результатами проведеного емпіричного дослідження виявлено виражені труднощі тривожного, депресивного та посттравматичного характеру, а також ознаки порушень адаптації у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. Отримані дані підтверджують необхідність розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діагностики, психокорекції та профілактики зазначених станів.

Доцільним є удосконалення системи психодіагностики шляхом поєднання кількісних та якісних показників оцінювання психоемоційного стану, а також розширення комплексних психокорекційних програм, що базуються на когнітивно-

поведінкових і травмофокусованих підходах. Важливим напрямом є розвиток профілактичних ініціатив, зокрема діяльності мобільних психологічних груп, систем кризових інтервенцій та програм психоосвітньої підтримки.

Окремої уваги потребує соціальна складова реабілітації, що передбачає залучення родин, громадських організацій і ветеранських спільнот до процесу відновлення та реінтеграції військових. Рекомендовано також розвивати міждисциплінарну співпрацю між психологами, психіатрами, соціальними працівниками та медичними фахівцями.

Запропонована модель психологічної підтримки передбачає інтеграцію терапевтичних, освітніх і соціальних заходів, систематичний моніторинг психоемоційного стану та індивідуалізацію реабілітаційних стратегій, що сприятиме зменшенню ризику хронізації стресових розладів і покращенню якості життя військовослужбовців після повернення до мирного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Американська психіатрична асоціація. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Edition (DSM-5)*. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing, 2013.
2. Асєєва Ю.О., Аймедов К.В., Яцишина А. М. Вплив воєнних дій на розвиток птср у військовослужбовців. *Габітус*. 2024. №63. С.137–142. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.63.23> (дата звернення: 02.01.2025).
3. Бакурідзе Н. Г., Овсяннікова Я. О., Кердивар В. В. Психологічна підтримка військових: посттравматичний синдром та методи його подолання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: психологія*. 2024. № 2. С. 109–114. URL: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.2/18> (дата звернення: 02.01.2025).
4. Борисова О. О. Психореабілітація учасників бойових дій в Україні: правові засади та практичні виміри. *Habitus*. 2023. № 49. С. 16–22. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.2> (дата звернення: 10.01.2025).
5. Возніцина К., Олійник О. Посттравматичний стресовий розлад і нейрофідбек: оцінка ефективності терапії серед українських військовослужбовців. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2024. Т. 9, № 3. С. 1–6. URL: <https://doi.org/10.26766/pmgp.v9i3.533> (дата звернення: 02.01.2025).
6. Галич М., Литвин В. Загальна характеристика посттравматичного стресового розладу в умовах воєнного часу: діагностика та профілактика. *Ūridična psihologîâ*. 2022. Т. 30, № 1. С. 22–28. URL: <https://doi.org/10.33270/03223001.22> (дата звернення: 10.01.2025).
7. Герасименко Л. О. Розлади адаптації та реакції на стрес. *Нейронews*. 2022. № 9-10(137). С. 18–20. URL: [https://neuronews.com.ua/uploads/issues/2022/9-10\(137\)/nn22_9-10_18-20.pdf](https://neuronews.com.ua/uploads/issues/2022/9-10(137)/nn22_9-10_18-20.pdf) (дата звернення: 03.01.2025).
8. Горшков О. О., Баранов І. І., Домініченко Я. Л. Особливості клінічної діагностики посттравматичного стресового розладу з психотичними

симптомами. *Ukrainian medical journal*. 2024. Т. 162, № 4. С. 59–62. URL: <https://doi.org/10.32471/umj.1680-3051.162.254487> (дата звернення: 02.01.2025).

9. Гоуг Ч. Одного разу воїн – воїн назавжди. Як повернутися до звичного життя після бойових дій. Київ : Наш Формат, 2024. 352 с.

10. Гречух С. ПТСР – все що необхідно знати: причини, симптоми та лікування. ГМКА. URL: <https://gmka.org/uk/ptsr-vse-shho-neobhidno-znaty-prychyny-symptomy-ta-likuvannya/> (дата звернення: 02.01.2025).

11. Допомога військовим з посттравматичним стресовим розладом. *Центр громадського здоров'я України | МОЗ*. URL: <https://phc.org.ua/news/dopomoga-viyskovim-z-posttravmatichnim-stresovim-rozladom> (дата звернення: 12.01.2025).

12. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців : методичний посібник / Н.А. Агаєв та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с

13. Карпінська Р., Беляк В. Невротичні розлади під час війни та шляхи їх подолання. *Вісник львівського університету. серія психологічні науки*. 2024. № 19. С. 54–61. URL: <https://doi.org/10.30970/ps.2024.19.8> (дата звернення: 03.01.2025).

14. Колесніченко О. С., Мацегора Я. В. Проект програми психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. 2017. С. 196–200. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/07_04_2017/pdf/61.pdf (дата звернення: 11.01.2025).

15. Колодяжна А., Власенко Ю., Дичко О. Особливості діагностики та лікування посттравматичного стресового розладу (птр) у воєнних ветеранів. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 3(37). С. 872–884. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)-872-884](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37)-872-884) (дата звернення: 02.01.2025).

16. Крамар Т. В., Скляренко О. Є. Світовий досвід реабілітації та адаптації військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом. *Вчені записки ТНУ*

імені В.І. Вернадського. серія: психологія. 2024. № 4. С. 143–148.
URL: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.4/23> (дата звернення: 02.01.2025).

17. Круз В. Терапія ПТСР для військових. Як повернутися до нормального життя. Київ : Вид-во Ростислава Бурлаки, 2024. 128 с.

18. Лазоренко Т. М., Тернавська А. С. Специфіка роботи психолога з військовими – учасниками бойових дій із розладами адаптації (РА)). *Habitus*. 2023. № 53. С. 124–130. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.53.21> (дата звернення: 03.01.2025).

19. Лебедєва С. Ю., Овсяннікова Я. Ю., Похілько Д. С. Психологічна допомога та реабілітація учасників збройних конфліктів та фахівців ризиконебезпечних професій: світовий досвід. *Habitus*. 2023. № 45. С. 139–145. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.23> (дата звернення: 12.01.2025).

20. Лялюк Ю. Р. Чинники соціально-психологічної дезадаптації військовослужбовців до умов проходження служби. *Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєної реабілітації*: Матеріали VIII Всеукр. науково-практ. конф. (з міжнар. участю), м. Львів, 27 жовт. 2023 р. С. 173–176.

21. Мареніч Г., Платонова Д. Посттравматичний стресовий розлад в українців в умовах повномасштабного вторгнення. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. 2022. С. 54–55. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-09.12.2022.60> (дата звернення: 02.01.2025).

22. Міжнародна класифікація хвороб, 11-те видання (МКХ-11). Всесвітня організація охорони здоров'я.

23. Могилевець А. Психологічна реабілітація військових: як воїнів адаптують до цивільного життя в Україні та у США. *Заборона*. URL: <https://zaborona.com/psychologichna-reabilitacziya-vijskovykh-yak-voyiniv-adaptuyut-do-czyvilnogo-zhyttya-v-ukrayini-ta-u-ssha/> (дата звернення: 12.01.2025).

24. Оніщенко Н., Найпак К. Психогенні втрати в умовах війни: сутність та можливості прогнозування. *Disaster and crisis psychology problems*. 2023. Т. 6, № 2.

С. 113–125. URL: <https://doi.org/10.52363/dcpp-2023.2.10> (дата звернення: 03.01.2025).

25. Особливості організації медико-психологічної реабілітації військовослужбовців в країнах-членах та партнерах НАТО / А. В. Швець та ін. *Ukrainian Journal of Military Medicine*. 2021. Т. 2, № 4. С. 26–39. URL: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.4\(2\)-026](https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.4(2)-026) (дата звернення: 11.01.2025).

26. Особливості проявів бойових стресових розладів у поранених військовослужбовців Збройних Сил України – учасників бойових дій / Л. В. Радецька та ін. *Медсестринство*. 2021. № 4. С. 23–26. URL: <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2020.4.11868> (дата звернення: 02.01.2025).

27. Павлушенко С. Психотравмуючі фактори бойової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. Т. 54, № 1. С. 137–143. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-54-1-137-143> (дата звернення: 03.01.2025).

28. Панчук Н., Кулігін А. Підходи до розуміння і діагностики посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців. *Методологія сучасних наукових досліджень : збірник наукових праць учасників XXI Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 березня 2025 р., м. Харків) / за заг. ред. К. Юр'євої*. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2025. С.69-74.

29. Петrenchенко С. А. Посттравматичний синдром у військовослужбовців: причини, симптоми та методи лікування. *Психологія та соціальна робота*. 2023. № 1(57). С. 30–36. URL: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.1.4> (дата звернення: 02.01.2025).

30. Підлісний Ю. Психологічні особливості переживання бойової психотравми комбатантами. *Юридична психологія*. 2023. Т. 33, № 2. С. 113–119. URL: <https://doi.org/10.33270/03233302.113> (дата звернення: 02.01.2025).

31. Посттравматичний стресовий розлад, метаболічний синдром і вегетативна нервова система / В. О. Сергієнко та ін. *Endokrynologia*. 2023. Т. 28, № 4. С. 377–392. URL: <https://doi.org/10.31793/1680-1466.2023.28-4.377> (дата звернення: 02.01.2025).

32. Посттравматичний стресовий розлад під час повномасштабної війни у військовослужбовців / В. Чорна та ін. *Молодий вчений*. 2023. № 12 (124). С. 28–39. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-28> (дата звернення: 02.01.2025).

33. Прокоф'єва Л. О. Вплив бойового стресу на психологічний стан учасників бойових дій. *Габітус*. 2024. № 58. С. 239–243. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.58.40> (дата звернення: 02.01.2025).

34. Пророк Н., Царенко Л., Бойко С. Адаптація, дезадаптація, розлади адаптації: питання термінології. *Грааль науки*. 2021. С. 373–381. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.10.2021.66> (дата звернення: 03.01.2025).

35. Прудка Л. М., Пасько О. М. Психологічні аспекти адаптації військових, які брали участь у бойових діях. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 86–92. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.2.14> (дата звернення: 02.01.2025).

36. Психологічна реабілітація і супровід ветеранів війни: досвід Ізраїлю / В. Вдовіченко та ін. *Zeszyty naukowe wyższej szkoły technicznej w katowicach*. 2023. Т. 16. С. 107–118. URL: <https://doi.org/10.54264/0066> (дата звернення: 11.01.2025).

37. Психологічна стійкість українських військовослужбовців в ході російсько-української війни: соціальні чинники / В. Чорний та ін. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. 2024. С. 139–145. URL: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2024-2-81/139-145> (дата звернення: 03.01.2025).

38. Пузирьов Є. В., Ізвєков В. В. Бойовий стрес та його наслідки для військовослужбовців. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: психологія*. 2023. № 1. С. 203–209. URL: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.1/33> (дата звернення: 03.01.2025).

39. Розлад адаптації: Коли пристосування стає викликом. *Український психологічний ХАБ*. URL: <https://www.psykholoh.com/post/розлад-адаптації-коли-пристосування-стає-викликом> (дата звернення: 03.01.2025).

40. Самойлова О. В., Міщенко О. М. Історичні, клінічні та психологічні особливості формування посттравматичних стресових розладів. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2018. № 2. С. 62–71. URL: <https://doi.org/10.26565/2617-409X-2018-2-08> (дата звернення: 02.01.2025).

41. Смірнова Т. Емоційне вигорання військовослужбовців Збройних Сил України як виклик до проблем психічного здоров'я в умовах війни. *Visnyk Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military-Special Sciences*. 2022. № 1(49). С. 48–53. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.49.48-53> (дата звернення: 03.01.2025).

42. Соломаха О. Програми реабілітації для українських військових: корисні контакти та посилання. *TuKyiv*. URL: <https://tykyiv.com/health/programi-reabilitatsiyi-dlia-ukrayinskikh-viiskovikh-korisni-kontakti-ta-posilannia/> (дата звернення: 12.01.2025).

43. Усик Д. Б. Психологічні особливості дезадаптації військовослужбовців – учасників бойових дій. *Слобожанський науковий вісник. серія: психологія*. 2024. № 1. С. 183–189. URL: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.1.32> (дата звернення: 02.01.2025).

44. Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах : збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Київ, 23 листопада 2023 р.). Київ : НУОУ, 2023. 363 с.

45. Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах (1 грудня 2022 р.). Міністерство оборони України, Національний університет оборони України. Київ : НУОУ, 2022. 283 с.

46. Чабан О. С., Хаустова О. О., Омелянович В. Ю. Психічні розлади воєнного часу: монографія. К.: Видавничий дім Медкнига, 2023. 232 с.

47. Черненко І. І., Фоменко Ю. Ю. Динаміка розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) в учасників бойових дій після отриманої бойової черепно-мозкової травми. 22. 2023. № 22. С. 54–63. URL: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2023-22-07> (дата звернення: 02.01.2025).

48. Шаповал В. Досвід професійної реабілітації учасників війни у В'єтнамі для України. *Science and education*. 2023. № 4. С. 70–74. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-4-10> (дата звернення: 03.01.2025).

49. Шелестова О. Межові психічні розлади та розлади адаптації (диференційна діагностика опис випадків). *Herald of Kiev Institute of Business and Technology*. 2021. Т. 46, № 4. С. 74–81. URL: <https://doi.org/10.37203/kibit.2020.46.09> (дата звернення: 03.01.2025).

50. Шемчук О., Васюкова Н., Дзеружинська Н. Актуальні питання ментального здоров'я військовослужбовців сектору безпеки і оборони України. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2023. Т. 8, № 4. С. 1–13. URL: <https://doi.org/10.26766/pmgrp.v8i4.469> (дата звернення: 11.01.2025).

51. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad> (дата звернення: 02.01.2025).

52. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): інформація для батьків. *UNICEF Україна*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/about-post-traumatic-stress-disorder> (дата звернення: 02.01.2025).

53. 5-денна програма Відновлення. *Fenix Project*. URL: <https://fenixproject.org/> (дата звернення: 12.01.2025).

54. Barnhill J. W. Posttraumatic Stress Disorder (PTSD). *MSD Manual Professional Edition*. URL: <https://www.msmanuals.com/professional/psychiatric-disorders/anxiety-and-stressor-related-disorders/posttraumatic-stress-disorder-ptsd> (date of access: 03.01.2025).

55. Cho Y., Bianchi-Berthouze N., Julier S. J. «DeepBreath: Deep Learning of Breathing Patterns for Automatic Stress Recognition using Low-Cost Thermal Imaging in Unconstrained Settings». arXiv, 2017.

56. Dia M., Khodabandelou G., Othmani A. «A Novel Stochastic Transformer-based Approach for Post-Traumatic Stress Disorder Detection using Audio Recording of Clinical Interviews». arXiv, 2024.

57. Pharmacotherapy for post traumatic stress disorder (PTSD) / T. Williams et al. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2022. Vol. 2022, no. 3. URL: <https://doi.org/10.1002/14651858.cd002795.pub3> (date of access: 03.01.2025).

58. Post-traumatic Stress Disorder / A. N. Merians et al. *Medical Clinics of North America*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1016/j.mcna.2022.04.003> (date of access: 03.01.2025).

59. Posttraumatic stress disorder (PTSD) prevalence: an umbrella review / A. Schincariol et al. *Psychological Medicine*. 2024. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1017/s0033291724002319> (date of access: 03.01.2025).

60. Treatment of Posttraumatic Stress Disorder: a State-of-the-art Review / L. Burback et al. *Current Neuropsychopharmacology*. 2023. Vol. 21. P. 1–88. URL: <https://doi.org/10.2174/1570159x21666230428091433> (date of access: 03.01.2025).